

TÜRKİYE'DE PLANLI DÖNEMDE TARIM ÜRÜNLERİ İHRACATI ve DEVALÜASYONUN ETKİSİ

Dr. Gülsüm (Özkan) Akalın (*)

Çalışmamızda önce planlı dönemde tarım ürünleri ihracatının program ve gerçekleşme rakamlarını, toplam ihracatın program ve gerçekleştirmeleriyle bağlantılı olarak ele alacağız. Daha sonra yine aynı yıllarda izlenmiş döviz kuru politikalarından devalüasyonun (1) tarım ürünleri ihracatına etkisini (1962 - 1967) ve (1981 - 1985) dönemlerini karşılaştırarak inceleyeceğiz.

Tarım Ürünleri İhracat Hedefleri ve Gerçekleşmeler

Gelişmekte olan, sermaye yetersizliğinin söz konusu olduğu ve dışa bağımlılığı yüksek ulusal bir ekonominin döviz gereksinimi çok fazladır. Bu gereksinim, gelişmenin ilk aşamalarında, her ülkenin doğal kaynaklarına bağlı olarak değişen ilksel ürün ihracatından karşılanır. Tarım ürünleri ihracatı da ilksel ürün ihracatının önemli bir parçasını oluşturmaktadır ve gelişmenin ilk aşamalarında önemli döviz potansiyeli olan bir kaynaktır. Bununla birlikte, tarım ürünleri ihracatına aşırı bağımlılık bu ürünlerin, fiyat ve gelir esnekliklerinin düşük olması nedeniyle döviz gelirlerinde istikrarsızlığa neden olabilmektedir. Bu noktadan hareketle, ekonomik gelişmenin ileri aşamalarında yani uzun dönemde, tarım ürünleri ağırlıklı bir ihracat yapısından sanayi ürünleri ağırlıklı bir ihracat yapısına geçilmesi gerekmektedir.

Türkiye'de hazırlanmış beşer yıllık kalkınma planlarında ve yıllık programlarda sanayileşme amacının gerçekleştirilmesi için gerekli olan dövizin tarım ürünleri ihracatından sağlanması öngörülmüş ve uzun dönemde ihracatın sanayi ürünleri ağırlıklı bir yapıya ulaştırılması hedeflenmiştir (2).

(*) Marmara Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü Araştırma Görevlisi,

Özellikle I. ve II. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında önemli bir döviz geliri kaynağı olarak görülen ve önemini daha sonraki yıllarda da koruyan tarım ürünleri ihracatının seyrini 1963 - 1988 dönemi itibarıyla, toplam ihracattaki gelişmeler ile birlikte inceleyeceğiz. Bu amaçla hazırladığımız aşağıdaki tabloda 1963 - 1988 dönemi itibarıyla tarım ürünleri ihracatının ve toplam ihracatın planlanan ve gerçekleşen rakamları ile gerçekleşme yüzdeleri, toplam ihracat içinde tarım ürünleri ihracatının payları yer almaktadır.

TABLE 1: Tarım Ürünleri İhracatı, Toplam İhracat ve Tarım Ürünleri İhracatının Toplam İhracat İçindeki Payı

Yıllar	Tarım Ürünleri İhracatı (Milyon dolar)			Toplam İhracat (Milyon Dolar)			
	Program	Gerçekleşme	Yüzdesi	Program	Gerçekleşme	Yüzdesi	(1)/(2)
1963	269.0	291.0	108.1	347.8	368.0	105.8	79.0
1964	291.0	319.0	109.1	374.3	410.7	109.7	77.9
1965	298.0	361.0	121.0	393.5	463.6	117.8	78.0
1966	329.0	388.0	117.0	427.2	490.5	114.8	79.5
1967	348.0	425.0	122.0	457.2	522.2	114.2	81.6
1968	409.0	405.0	99.0	540.0	496.7	91.9	81.5
1969	427.0	403.0	94.3	575.0	536.7	93.3	75.5
1970	445.0	442.6	99.4	615.0	588.5	95.6	75.2
1971	465.0	491.3	105.6	665.0	676.6	101.7	72.6
1972	480.0	607.4	126.4	720.0	885.0	122.9	68.6
1973	587.0	832.0	141.7	900.0	1.317.0	146.3	63.3
1974	870.0	851.9	97.9	1.400.0	1.532.1	139.3	55.6
1975	1.145.0	792.6	69.2	2.000.0	1.401.0	70.1	56.6
1976	1.235.0	1.254.4	101.6	2.100.0	1.960.2	93.3	63.9
1977	1.460.0	1.041.4	71.3	2.500.0	1.752.9	70.1	59.4
1978	1.534.0	1.542.8	100.6	2.550.0	2.880.2	89.7	53.6
1979	1.655.0	1.343.6	81.2	2.750.0	2.261.0	82.2	59.4
1980	1.905.0	1.671.1	87.7	3.500.0	2.910.1	82.8	57.4
1981	2.125.0	2.219.4	104.0	3.500.0	4.702.9	134.3	47.2
1982	2.470.0	2.141.2	86.6	5.850.0	5.745.9	98.0	37.3
1983	2.645.0	1.881.0	71.1	7.100.0	5.727.8	80.0	32.8
1984	1.940.0	1.749.2	90.1	7.300.0	7.133.6	97.7	24.5
1985	2.038.0	1.719.5	84.3	8.300.0	7.958.1	95.8	21.6
1986	1.960.0	1.871.8	95.4	8.700.0	7.456.0	86.8	25.1
1987	1.745.0	1.852.5	106.1	8.550.0	10.190.0	119.1	18.2
1988	2.100.0	2.341.4	111.5	12.232.5	11.662.0	95.3	20.1

Kaynak: 1963 - 1972 yılına ait veriler, DPT, İİB.Y.K.P., s. 56'dan, 1972 gerçekleşme ve 1974 program rakamları, DPT, 1974 Yılı Programı, Ankara, 1974, s. 49 ve s. 96'dan, 1973 program rakamları, DPT, 1973 Yılı Programı, Ankara, 1972 s. 69'dan, 1973 gerçekleşme ve 1975 program rakamları, DPT, 1975 Yılı Programı, Ankara, 1975, s. 71 ve s. 114'ten, 1974 ve 1975 gerçekleşme ve 1977 program rakamları, DPT, 1977 Yılı Programı, Ankara, 1977, s. 51 - 52 ve s. 98'den, 1976 ve 1977 gerçekleşme ve 1978 program rakamları, DPT, 1978 Yılı Programı, Ankara, 1978, s. 53 ve s. 88'den, 1978 yılı gerçekleşme rakamı, DPT, 1980 Yılı Programı, Ankara, 1980, s. 41'den, 1979 yılı program rakamı, DPT, 1979 Yılı Programı, Ankara, 1979, s. 82'den, 1979 yılı gerçekleşme rakamı, DPT, 1981 Yılı Programı, Ankara, 1981, s. 94'den, 1980 yılı program rakamı, DPT, 1980 Yılı Programı, Ankara, s. 269'dan, 1980 yılı gerçekleşme rakamı, DPT, 1981 Yılı Programı, Ankara, a.g.e., s. 101'den, 1981 yılı gerçekleşme rakamı, DPT, 1983 Yılı Programı, Ankara, 1983, s. 104'den, 1982 yılı program rakamı, DPT, 1982 Yılı Programı, Ankara, a.g.e., s. 59'dan, 1982 yılı gerçekleşme rakamı, DİE, Aylık İstatistik Bülteni, 1985, VIII, Ankara, 1985, s. 43. 1983 yılı program rakamı, DPT, 1983 Yılı Programı, a.g.e., s. 11'den, 1983 yılı gerçekleşme rakamı, DİE, Aylık İstatistik, a.g.e., s. 43, 1984 yılı program rakamı, DPT, 1985 Yılı Programı, Ankara, 1985, s. 60, 1984 yılı gerçekleşme rakamı, T.C. Resmî Gazete, 31 Ekim 1985 ve Sayı: 18914 Mükerrer, s. 64'den, 1985 yılı program rakamı, DPT, 1985 Yılı Programı, a.g.e., s. 60, 1985 yılı gerçekleşme rakamı, DPT, 1987 Yılı Programı, Ankara, 1985, s. 66'dan, 1985 yılı program rakamı, T.C. Resmî Gazete, 31 Ekim 1985 ve Sayı: 18914 Mükerrer, Ankara, 1985, s. 64'den. 1986, 1987 gerçekleşme ve 1988 program rakamı, DPT, 1988 yılı Programı, Ankara, 1988, s. 53 ve s. 59'dan, 1988 gerçekleşme rakamları, T.C. Başbakanlık, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Başlıca Ekonomik Göstergeler, Ankara, 1990, s. 108'den alınmıştır.

Tablo 1'den çıkan sonuçları şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Tarım ürünleri ihracatında 1963 - 1988 döneminde önemli bir atılım öngörülmemiştir. Zira, hedefler bir önceki yılın gerçekleşme rakamlarını izlemiş ve sektörden beklenen döviz gelirleri sektörün doğal gelişme seyrine bırakılmıştır. Bu durum özellikle gelişmenin ilk aşamaları için önemli bir kayıp görünümündedir. Burada söz konusu kaynağın gereğince değerlendirilemediği sonucuna varılmaktadır.

2. Tarım ürünleri ihracat hedeflerine ulaşılan / ulaşılamayan yıllarla, toplam ihracat hedeflerine ulaşılan / ulaşılamayan yılların (1976, 1978 ve 1988 yılları hariç) aynı yıllar olmasıdır. Her ikisinde de hedeflere ulaşılan yıllar 1963, 1964, 1965, 1967, 1971, 1972, 1973, 1974, 1981 ve 1987 yıllarıdır. Diğer yıllarda (1976, 1978 ve 1988 yıllarında tarım ürünleri ihracat hedeflerine ulaşılmış, toplam ihracat hedeflerine ulaşılamamıştır) ise her iki grupta da hedeflere ulaşılamamıştır. Sonuç olarak, incelenen 26 yıllık dönemin 13 yılında tarım ürünleri ihracatı belirlenen hedeflerin gerisinde kalmıştır.

3. Tarım ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki payı 1960'lı yıllarda % 75 - 80, 1970'li yıllarda % 59 - 75, 1980'li yıllarda % 20 - 59 arasındadır. Görüldüğü gibi, toplam ihracat içinde tarım ürünlerinin payı gittikçe düşmüştür. Ancak bu payın 1988 yılında % 20.1 gibi bir oranla halen toplam ihracatın beşte birini oluşturuyor olması bu kaynağın önemini koruduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak, kalkınma planları doğrultusunda incelediğimiz tarım ürünleri ihracat hedeflerinde önemli bir atılım öngörülmemiş ve bu şekilde belirlenen hedeflerin de tüm yıllar itibariyle yarısında hedeflere ulaşılamamıştır.

Ayrıca tarım ürünleri ihracatının gerçekleşme yüzdeleri ile toplam ihracatın gerçekleşme yüzdeleri arasında yıllar itibariyle tam bir paralellik olduğu gözlenmiştir. Bu paralellik tarım ürünlerinin toplam ihracatta % 70-80'lik bir payla ağırlıkta olduğu 1960'lı yıllarda olduğu gibi, % 20-50'lik paya sahip olduğu 1980'li yıllarda da sürmüştür.

Devalüasyonun Tarım Ürünleri İhracatına Etkisi

1963 - 1988 dönemi itibariyle yaptığımız çalışmada, tarım ürünleri ihracatının toplam ihracat içinde ağırlıklı olduğu yıllarda ve bu ağırlığın görece olarak azaldığı yıllarda da toplam ihracat hedeflerine ulaşılan / ulaşılamayan yıllar ile söz konusu ürün ihracatı hedeflerine ulaşılan / ulaşılamayan yıllar arasında bir paralellik gözlenmiştir. Çalışmamızın bu kısmında genelde toplam ihracat hedeflerine ulaşılması amacıyla uygulanan önemli bir döviz kuru politikası aracı olan devalüasyonun tarım ürünleri ihracatına etkisini inceleyeceğiz.

Bunu, döviz kuru politikası açısından farklı uygulamanın söz konusu olduğu iki farklı dönemi karşılaştırarak incelemeye çalışacağız. Bu dönemlerin birincisi, sabit döviz kuru sisteminin geçerli olduğu ve kur ayarlamalarının yapılmadığı 1963 - 1967 dönemidir. İkincisi, sürekli mini devalüasyonların söz konusu olduğu 1982 - 1985 dönemidir.

Bu amaçla hazırladığımız aşağıdaki Tablo 2'de 1963 - 1988 yılları itibariyle, bir önceki yılı baz alarak hesapladığımız tarım ürünleri ihracat artış endeksi (gerçekleşme rakamları kullanılarak) ile nominal ve reel döviz kurları (3) yer almaktadır.

TABLO 2 - Tarım Ürünleri İhracat Artış İndeksi, Nominal ve Reel Döviz Kurları

Yıllar	Tarım Ürünleri Artış	Nominal Döviz		Reel Döviz
	İndeksi (1)	Kuru (2)	TEFE	Kuru (3)
1963	100.0	9.00	100.0	9.00
1964	109.6	9.00	101.2	8.89
1965	113.2	9.00	109.4	8.22
1966	107.5	9.00	114.7	7.84
1967	109.5	9.00	123.4	7.29
1968	95.3	9.00	127.3	7.06
1969	99.5	9.00	136.5	6.59
1970	109.8	10.89	145.7	7.47
1971	111.0	13.42	168.9	7.49
1972	123.6	13.41	199.3	6.72
1973	136.9	13.69	240.1	5.70
1974	102.4	13.83	311.8	4.43
1975	93.0	14.32	343.2	4.17
1976	158.0	15.70	396.6	3.95
1977	83.0	17.87	492.1	3.63
1978	148.1	24.19	750.8	3.22
1979	87.0	33.49	1.230.7	2.72
1980	124.4	76.11	1.250.6	3.38
1981	132.7	112.84	3.488.4	3.23
1982	96.4	163.12	4.369.2	3.73
1983	87.8	226.77	5.708.0	3.97
1984	92.9	365.61	8.677.5	4.21
1985	98.3	521.85	12.144.7	4.29
1986	108.9	672.26	15.387.6	4.37
1987	98.9	828.69	21.387.0	3.87
1988	126.4	1.441.37	36.286.7*	3.97

(*) Zaman serisiyle tahmin edilmiştir.

(1) Tablo 1'den zincirleme indeks kullanılarak hesaplanmıştır.

(2) Nominal döviz kurları toplam ihracatın TL. değeri, dolar değerine bölünerek bulunmuştur.

(3) Reel döviz kuru nominal döviz kurunun TEFE'ne bölünmesiyle bulunmuştur.

KAYNAK: T.C. Başbakanlık Hazire ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar ve Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Fiyat İndeksleri, 1987, s. 1 ve 1987 yılına ait veri T.C. Merkez Bankası, 1987 Yıllık Rapor Ankara, 1988, s. 111.

Tablo 2'nin incelenmesi sonucu seçilen bu iki farklı dönemde, nominal döviz kurları ve tarım ürünleri ihracat artış endekslerinde durum şöyledir:

1963 - 1967 döneminde nominal döviz kuru 1\$ = 9 TL.'dir ve değişmemiştir. 1982 - 1985 yıllarını içeren dönemde ise sırasıyla nominal olarak 1\$ 163.12 TL., 226.77 TL., 365.61 TL., 521.85 TL.'ye eşittir. Görüldüğü gibi bu yıllarda nominal döviz kuru yükselmiş yani ulusal paranın değeri sürekli düşmüş / düşürülmüştür.

Farklı döviz kuru politikasının uygulandığı bu iki ayrı dönemde tarım ürünleri ihracat artış endeksine bakıldığında, 1963 - 1967 döneminde Tablo 2'nin 1. sütununda bir önceki yıla göre 1964 yılında %9.6, 1965 yılında % 13.2, 1966 yılında % 7.5, 1967 yılında % 9.5'lik artış gözlenmektedir. Ayrıca bu yıllarda, Tablo 1'in 3. sütununda da görüleceği gibi, tarım ürünleri ihracat hedeflerine de ulaşılmıştır.

1963 - 1988 yılları arasında tarım ürünleri ihracat artış endeksine bakıldığında (Tablo 2,1. sütun), 1982 - 1985 dönemi, bu endeksin sürekli düştüğü bir dönem olarak ortaya çıkar. Bu dönemde tarım ürünleri ihracat artış endeksinde, bir önceki yıla göre meydana gelen azalışlar; 1982 yılında % 3.6, 1983 yılında % 12.2, 1984 yılında % 7.1, 1985 yılında % 1.7'dir. Ayrıca bu yıllarda belirlenen tarım ürünleri ihracat hedeflerine de ulaşamamıştır (Tablo 1, 3. sütun).

Yukarıdaki karşılaştırmadan da anlaşılacağı gibi, incelenen dönemler, izlenen kur politikaları ve tarım ürünleri ihracatının seyri açısından tam bir zıtlığı ifade etmektedir. Yani döviz kurlarının sabit kaldığı 1963 - 1967 döneminde; tarım ürünleri ihracatı artmış ve hedeflere ulaşılmıştır. Döviz kurlarının sürekli yükseldiği (ulusal paranın değerinin düştüğü) 1982 - 1985 döneminde ise tarım ürünleri ihracatı hiç bir dönemde görülmeyen sürekli azalışlar kaydetmiştir.

Söz konusu dönemleri reel döviz kurları açısından değerlendirdiğimizde, Tablo 2'nin 4. sütununda görüldüğü gibi 1963 - 1967 döneminde reel döviz kurları sırasıyla 1\$ 9 TL., 8.89 TL., 8.22 TL., 7.84 TL, 7.29 TL.'dir.

1982 - 1985 döneminde ise reel döviz kurları sırasıyla 1\$ 3.73 TL., 3.97 TL., 4.21 TL., 4.29 TL.'e eşittir. 1963 - 1967 dönemi reel döviz kurları 1982 - 1985 dönemi reel döviz kurlarıyla karşılaştırıldığında oldukça yüksektir. Ayrıca 1963 - 1967 dönemine, genel ekonomi politikası açısından bakıldığında bu yılların, döviz kurunun aşırı değerli tutulması esasına dayanan ithal ikamesi politikasının uygulandığı yıllar kapsamında olduğu görülür. Bu koşullar altında tarım ürünleri ihracat hedeflerine ulaşılmıştır.

1982 - 1985 dönemi ise, genel ekonomi politikası açısından diğer dönemin tersine, ihracatın arttırılması esasına dayalı dışa açılma politikasının uygulandığı yıllar kapsamındadır. Yine bu yıllarda, reel döviz kurları 1963 - 1967 dönemine göre düşük olmasına rağmen tarım ürünleri ihracatı artmamış planlanan hedeflere de ulaşamamıştır.

Reel döviz kurları açısından yapılan bu karşılaştırmada, reel döviz kurunun yüksek olduğu 1963 - 1967 döneminde tarım ürünleri ihracatının arttığı ve hedeflere ulaşıldığı gözlenmiştir. Reel döviz kurunun 1963 - 1967 dönemine göre düşük olduğu 1982 - 1985 döneminde ise, tarım ürünleri ihracatı azalmış ve hedeflere de ulaşamamıştır.

Sonuç olarak, iki farklı döviz kuru politikasının izlendiği dönemleri ele alarak yaptığımız karşılaştırmaya göre devalüasyon aracının tarım ürünleri ihracatına olumlu bir etki yaptığı, daha doğrusu tarım sektörü ihracatının bu araca duyarlı olduğu söylenemez. Bu durumda söz konusu sektörün ihracatını devalüasyondan daha önemli ölçüde etkileyen başka faktörler üzerinde yoğunlaşma gereği ortaya çıkmaktadır; özellikle de sektörün üretim bazında izlenen iç politikalar gözönünde tutulmalıdır (4).

SONUÇ

Türkiye'de tarım ürünleri ihracatının gelişimini inceleyen, planlı dönemi içeren araştırmamızda, bu sektörden gereğince faydalanılmadığı ortaya çıkmıştır. Zira tarım ürünleri ihracat hedefleri genelde düşük belirlenmiş buna rağmen toplam 26 yıllık dönemde hedeflere ulaşma oranı % 50'dir. Yine aynı dönemde, tarım ürünleri ihracat hedeflerine ulaşılan / ulaşılamayan yıllarla, genel ihracat hedeflerine ulaşılan / ulaşılamayan yıllar arasında bir paralellik olduğu gözlenmiştir.

Özellikle toplam ihracat hedeflerine ulaşmak amacıyla izlenen döviz kuru politikalarından devalüasyon aracının, tarım ürünleri ihracatına etkisini iki farklı dönemi ele alarak yaptığımız karşılaştırmada; bu aracın, tarım ürünleri ihracatı üzerinde tek başına etkili olmadığını ortaya çıkmıştır. Söz konusu sektörün ihracatındaki artış ve azalışların nedenlerini özellikle bu sektörün üretim bazında izlenen iç politikalarda aramak gereklidir.

Hiç şüphâ yoktur ki, bir ülke geliştikçe toplam ihracatı içinde tarım ürünleri ihracatının payının azalması ekonomik gelişmenin temel koşulu ve ölçütüdür. Ancak bu payın azalması gerekliliği, tarım ürünleri ihracatının azaltılması anlamına gelmemelidir. Bu oran azalabilir fakat bu, sektörden beklenen döviz gelirlerinin azaltılmasını gerektirmez. O halde amaç; tarım ürünleri ihracatının toplam ihracat içindeki payını

düşürürken, tarım ürünleri ihracatının da arttırılması olmalıdır. Bu da, devalüasyon aracından çok, sektör bazında izlenecek politikaların etkinliğiyle sağlanabilecektir.

DİPNOTLAR

- (1) Döviz kurunun resmi otoritelerce yükseltilmesi ya da ulusal paranın değerinin diğer paralar karşısında düşürülmesi olarak tanımlanan devalüasyon; sabit döviz kuru sisteminde kullanılan bir kavramken, esnek döviz kuru sisteminde kullanılmamaktadır. Türkiye'de incelediğimiz dönem farklı döviz kuru sistemlerini içermektedir. Özellikle Mayıs 1981'den sonra izlenen kur politikalarının hangi sisteme oturtulacağı konusunda tam bir fikir birliği olmamakla birlikte döviz kurlarının hiçbir müdahale olmadan belirlenmediği de kabul edilmektedir. Bu nedenle, araştırmamızda tüm dönem için özünde ulusal paranın değerinin düşmesi / düşürülmesi olan devalüasyon kavramını, yapılış oranına da bakılmaksızın, kullanmakta bir sakınca görmedik. Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız, Halil SEYİDOĞLU, *Uluslararası İktisat*, Ankara, 1980, s. 206, 223, Gülten KAZGAN, *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*, İstanbul, 1985, s. 393, Nevzat GÜRAN, *Döviz Kuru Sistemleri ve Ekonomik Denge*, İzmir, 1987, Tamer İŞGÜDEN - Müfit AKYÜZ, *Uluslararası İktisat*, İstanbul, 1990, s. 90 vel 124 - 125, Emin ÇARIKCI, *Yarı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sanayileşme Politikaları*, Ankara, 1983, s. 137 - 138.
- (2) DPT, I.B.Y.K.P. Ankara, 1963, s. 145, DPT, II. B.Y.K.P., Ankara, 1969, s. 92, DPT, III. B.Y.K.P., Ankara, 1973, s. 184 - 189, DPT, IV.B.Y.K.P., Ankara, 1979 s. 243, DPT, V.B.Y.K.P. Ankara, 1984, s. 1,
- (3) Reel döviz kurlarının değişik hesaplama yöntemleri olmakla birlikte, şimdilik sadece reel döviz kurlarını, nominal döviz kurlarını toptan eşya fiyatları indeksine bölünmesi yoluyla bulduk. Değişik reel döviz kuru hesaplamaları için bakınız, Sebastian EDWARDS, "Exchange Rate Misalignment in Developing Countries", *Research Observer*, 4, no: 1, Januar 1989. Kullandığımız hesaplamanın ayrıntısı için bakınız, Halil SEYİDOĞLU, *Türkiye'de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası*, Ankara, 1982, s. 119 - 120.
- (4) Gülsüm ÖZKAN, "Tarım Sektöründe Devlet Müdahalesi ve Türkiye Uygulaması", (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sos.Bil.Enst. 1987). s. 94 - 213,

YARARLANILAN KAYNAKLAR

Kitaplar ve Makaleler

- ÇARIKCI, Emin, *Yarı Gelişmiş Ülkelerde ve Türkiye'de Sanayileşme Politikaları*, Ankara, 1983,
- EDWARDS, Sebastian, "Exchange Rate Misalignment in Developing Countries", *Research Observer*, 4, no: 1, Januar 1989,
- GÜRAN, Nevzat, *Döviz Kuru Sistemleri ve Ekonomik Denge*, İzmir, 1987,
- İŞGÜDEN, Tamer ve Müfit AKYÜZ, *Uluslararası İktisat*, İstanbul, 1990,
- KAZGAN, Gülten, *Ekonomide Dışa Açık Büyüme*, İstanbul, 1985,
- ÖZKAN, Gülsüm, "Tarım Sektöründe Devlet Müdahalesi ve Türkiye Uygulaması", (Basılmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü 1987).
- SEYİDOĞLU, Halil, *Türkiye'de Sanayileşme ve Dış Ticaret Politikası* Ankara, 1982,
- _____, *Uluslararası İktisat*, Ankara, 1980

RESMİ YAYINLAR

- DPT, 1973 Yılı Programı, Ankara, 1972,*
___, 1974 Yılı Programı, Ankara, 1974,
___, 1975 Yılı Programı, Ankara, 1975,
___, 1977 Yılı Programı, Ankara, 1977,
___, 1978 Yılı Programı, Ankara, 1978,
___, 1980 Yılı Programı, Ankara, 1980,
___, 1981 Yılı Programı, Ankara, 1981,
___, 1982 Yılı Programı, Ankara, 1982,
___, 1983 Yılı Programı, Ankara, 1983,
___, 1985 Yılı Programı, Ankara, 1985,
___, 1987 Yılı Programı, Ankara, 1985,
___, 1988 Yılı Programı, Ankara, 1988,
___, I.B.Y.K.P., 1963 - 1967, Ankara, 1963,
___, II.B.Y.K.P., 1968 - 1972, Ankara, 1969,
___, III. B.Y.K.P., 1973 - 1977, Ankara, 1973,
___, IV. B.Y.K.P., 1979 - 1983, Ankara, 1979,
___, V.B.Y.K.P., 1985 - 1989, Ankara, 1984,
T.C. BAŞBAKANLIK Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı, Ekonomik Araştırmalar ve
Değerlendirme Genel Müdürlüğü, Fiyat Endeksleri, Ankara, 1987,
___, Başlıca Ekonomik Göstergeler, Ankara, Mart 1990,
T.C. MERKEZ BANKASI, 1987 Yıllık Rapor, Ankara, 1988,
T.C. RESMİ GAZETE, 31 Ekim 1985 tarih ve Sayı: 18914, Mükerrer.